

„Benedikt Bor”, Benedek és Bankó Halicsban 1210 körül*

2. rész

4. Bánk bán és Bankó ispán

4.1. A HVF. történetírásában emlegetett „Bor Benedykt/Benedikt” nevű személy megszületéséhez közvetetten azon régi vélekedés járult hozzá, miszerint a *Benedek* (< *Benedictus*) és a *Bánk* név ugyanegy. A kérdést zűrzavarossá teszi az is, hogy Bánk vélt vagy valódi származása kapcsolatban áll a kérdéses név második elemével, a „Bor”-ral. És ahogy látni fogjuk, maga Bánk is megfordult Halicsban, ahol azonban nem ezen a néven ismerték őt.

Miután a halicsiak 1211 kora tavaszán visszakergették Benedekünket Magyarországra, a HVÉ.-ben az 1208. (6716.) évnél feljegyzett eseményekből – amelyek 1211 késő nyarára vagy kora őszére datálhatók – arról értesülünk, hogy az Iгоревиček ellenfelei, a Kормиличиček azzal a kéréssel fordultak a magyar királyhoz, hogy a Magyarországon tartózkodó kiskorú Danilo Romanovičot ültesse a halicsi trónra. „A király pedig nagy örömmel küldé hadait, igen nagy erőt, legfőbb udvarnokával, Pottal, a kire összes hadai vezérletét bízta. A többi vezérek nevei pedig a következők: az első Turovič Péter, a második Banko, a harmadik Szakállas Mika, a negyedik Lotocharot, az ötödik Mok’jan, a hatodik Tibrec, a hetedik Marocel és még sokan...” (HODINKA 1916: 315–317; PSRL. 2²: 724). A kutatás kiderítette, hogy Pot nem más, mint a Győr nembeli Pot (*Poth*) nádor, akiről szó esett már fentebb is. A következő hét személy azonosítása FONT szerint: 1. Turoy fia Péter; 2. Bánk bán; 3. Mika, a szakállas (*Mica Barbatus*); 4. a Gut-Keled nem Lothard ágának névadója; 5. Makján, akitől az Aba nem Debrey ága származik; 6. Tiborc, aki 1206-ban királyné udvarispánja, 1213-ban mosoni ispán volt; 7. a Tétény nembeli Marcell (FONT 1990: 165, 1993: 34, 2005: 228–229; vö. PAULER 1899. 2: 50; ZSOLDOS 2011b: 286, 323, 326, 332, 343, 355).

A HVÉ.-ben szereplő Bankó (*Банко*) Bánk bánnal való azonosítása nem problémamentes terminológiai vonatkozásban. Először is Bánk – e névforma használatos a magyar történettudományban – nem viselte a báni méltóságot ezekben az időkben. A másik probléma maga a *Bánk* név használata. A *Банко* névalakot az Ipat’jev-kézirat őrizte meg, a *Бенко* névforma pedig a Chlebnikov-, a Pogodin- és a Jermolaev-kódexben található meg (PSRL. 2¹: 158; PSRL. 2²: 724). Megjegyzendő, hogy a *Бенко* névalak helyett a *БЕНКО* betűkép szerepel a Chlebnikov-kódexet alapul vevő forráskiadványokban (HVÉ. 2002: 79; HVÉ. 2005: 81; l. még HVÉ. 1990: 311), bár az orosz kéziratokban előforduló *ε*-t nyomtatásban általában *e*-vel helyettesítik. Az *ε* hangértéke bizonyára még [e], és nem [je], ahogy a mai ukrán nyelvben. Felmerülhet az a gondolat, hogy a *Бенко* (*Бенко*) névforma helyesebb, mint a *Банко* alak, és az előbbi forma a magyar *Benke* vagy inkább

*A tanulmány első részét lásd Magyar Nyelv 112. 2016: 32–49. DOI: 10.18349/Magyar[-]Nyelv.2016.1.32

Benkő óorosz hozzávetőleges átírása lenne. Jóllehet a *Benkő* név tulajdonképpen a *Benedek* becéző alakja, ám *Benkő* néven ismert előkelőről nem tudunk ebben a korban. A *Banko* (Банко), illetve *Bankó* nevet is hiába keressük az Árpád-korról szóló újabb történeti szakirodalomban. PAULER GYULA, akinek már tudomása volt a HVÉ.-ben említett *Banko*, illetve *Benko* néven szereplő személyről, ezt azonosította a *Bánk* nevet viselő magyar előkelővel (PAULER 1899. 2: 494, 50. j.). Ezzel az azonosítással egyet kell értenem, és úgy vélem, hogy az Ipat'jev-kódexbeli Банко forma hitelesebb, mint a Бешко névalak, és a Банко nem a korabeli magyar Banc/*Bank* név eltorzult alakja, hanem a Banco/*Banko* (olv.: *Bankó*) név óorosz átírása. Felvetődik akkor az az egyszerű kérdés, hogy PAULER miért hívja a HVÉ.-ben adatolt Банко-t *Bánk*-nak magyarul. Magyarázatra szorulna az óorosz Банко és a magyar *Bánk* között lévő alaki eltérés. Erre szinte egyszerű lenne a válasz: mert a *Bánk* alakváltozata volt a *Bankó*. Akkor ismét felvetődik a kérdés, hogy a Halicsban harcoló Bankót Magyarországon inkább *Bánk*-nak hívták-e, mint *Bankó*-nak? És a HVF. történetírásában is inkább a *Bánk* név használandó-e, mint a *Bankó*?

Megelőlegezve a mondandómat úgy vélem, hogy a kérdéses előkelő inkább *Bankó*, mint *Bánk* néven volt ismert az ő korában. A továbbiakban ezt a személyt *Bankónk*-nak is hívom. Nézzük meg az ő pályaképét az általa viselt tisztségeveken keresztül, ZSOLDOS ATTILA hasznos archontológiai kézikönyve mutatójából idézve, mégpedig a *Bánk* címnév alatt közölt sorokból: újvári ispán (1199), zalai ispán (1203), újvári ispán (1206), bán (1208–1209), bihari ispán (1209–1210), királynéi udvarispán és egyúttal bihari ispán (1210–1212), nádor és egyúttal kevei ispán (1212), nádor és egyúttal pozsonyi ispán (1212–1213), pozsonyi ispán (1213), szlavóniai bán (1217), fejéri ispán (1221), udvarispán és fejéri ispán (1221–1222), udvarispán és egyúttal bodrogi ispán (1222), újvári ispán (1222) (ZSOLDOS 2011b: 192, 286; ZSOLDOS *Bánkot somogyi ispánként [1213] is említi*, ami talán egyszerű tollhiba lehet; vö. WERTNER 1894: 133, 151–152, 1909: 389–390; KARÁCSONYI 2004: 171; RA. 1: 282–283. sz.; KOSZTOLNYIK [1996: 46] tévesen írja, hogy Bánk 1213-ban váltotta fel Potót a nádori tisztségben).

4.2. Most arra a kérdésre kerítek sort, hogy ez az előkelő személy, aki Imre király, majd II. András kormányzatában fontos pozíciókat töltött be egy negyed évszázadon át, vajon valóban mindig *Bánk* néven volt-e ismert a korabeli magyar kútfőkben, és a HVÉ. adta névforma helyreigazítandó-e *Bánk*-ra.

A Várad Regesztrumban – amely az ottani káptalan 1205 és 1235 között készült jegyzőkönyve, és 1550-ben nyomtatásban is megjelent – 31 alkalommal találkozunk Bánkkal, illetve Bankóval bíróként peres és egyéb ügyekben. FEHÉRTÓI KATALIN, aki 1983-ban a Várad Regesztrumon kívül még négy forrás anyaga alapján elkészítette az Árpád-kori kis személynévtárat, a *Banc* (*Bank*) címnév alatt mind a 31 adatot felvette. Közülük az 1213. évre vonatkozó *Banco*, *comes Palatinus* (VR. 19. szám) esetében a *Banco* után zárójelbe felkiáltójelet tett (FEHÉRTÓI 1983: 38; a Regesztrum 1903-as kiadásának indexében ez áll: „Banc, Banco, Bank comes”, VR. 316. szám). FEHÉRTÓI újabb, 2004-es nagyszabású személynévtárában (ÁSznt. 89), amelyben nem közölte mind a 31 adatot, a *Banc* (*Bank*, *Bankh*) címet és a *Banco* (*Banko*, *Bancho*) címet külön-külön tüntette fel a rájuk vonatkozó sok forráshelyet idézve. Az utóbbi címnév cikkébe került be a szóban

forgó adat, és ezzel szemben az *iudice Banco comite Palatino* (VR. 15. szám) – szintén a Várad Regesztrumból – a *Banc* címnév alatt van felvéve (ÁSznt. 87–89). Tehát ebben az esetben úgy kell értenünk, hogy a Várad Regesztrumban 30 adatban a *Banc* (*Bank*) és egyetlenegy esetben a *Banco* névforma volt használatban, ahogy így vélekedtek eddig is. Joggal gondolhatnánk ugyanis, hogy az *iudice Banco comite Palatino*, *iudicibus Banco et Benedicto comitibus* stb. (VR. 15, 195, 203, 292, 296, 299, 301. számok) sorában előforduló *Banco* (*Banko*) forma ablativusban van egy latinositott **Bancus* (*Bankus*) névalakból (EtSz. 268). Azonban a *Banc comes palatinus et Posoniensis* és a *Banc itaque Palatinus comes* (VR. 9, 27. számok) előfordulása kétséggé teszi, hogy valóban létezett-e a latinositott nominativusi **Bancus* alak. Különböző is eléggé aránytalanul kevés lenne a *Bankó* név használata a Regesztrumban, sőt a *Banco comes Palatinus* szintagmában inkább a nominativusi **Bancus*-t kellett volna alkalmazni. Ha viszont az ablativusnak vélt *Banco* névformát szembeállítjuk olyan szintagmákkal, mint a *Banc et Benedicto comitibus*, *iudicibus Banc et Benedicto comitibus* stb. (VR. 293, 294, 297, 298, 300–302. számok), felmerül a gyanú, hogy a *Banco* nem a feltételezett *Bancus* ablativusi alakja, hanem ebben az alakban ragozatlanul áll úgy, mint a *Banc* a ragozott *Benedicto* névalak társaságában. Ha ez igazolást nyerne, akkor azt jelentené, hogy a 31 adat közül nem egyetlenegy, hanem 8 esetben a *Banco* névforma volt használatos: az 1213-as 4 adatból 2, a 1219-es 4-ből 2, az 1221-es 15-ből 4 és 1222-es 8-ből nulla esetben. A *Bánk* névalakot tehát nem latinositották, nem úgy, mint például a *Farkas* nevet, amelynek latinositott alakja (*Farkasius*) adatoltan létezett (ÁSznt. 299–300). Érdekes megemlíteni, hogy a *Csépán* névnek – melyet például 1206 és 1209 között a fentebb említett nádor is viselt – a királyi oklevelekből és a Várad Regesztrumból (VR. 324. szám; ÁSznt. 190–191) is kiválágóan nemcsak *Chepan*, hanem *Chepanus* alakja is használatban volt, és az utóbbit ragozták is, amikor a szöveggörnyezet ezt megkívánta. Az a vélemény viszont, hogy a *Chepanus* a *Chepan*-nak latinositott alakja, elvetendő, és valószínű, hogy a szóvégi *-us*-ra nézve itt a magyar kicsinyítő képzővel van dolgunk (EtSz. 941–943).

Mielőtt a királyi oklevelek méltóságsorára figyelmet szentelnék, érdemes határozni FEHÉRTÓInak alapvető kézikönyve bevezetésében tett megjegyzéseire. A nyelvész szerint a nem latin *Banc* (*Banco*, *Bancone*), *Gurc* (*Gurco*, *Gurconis*) stb. neveket is ragozták ugyan, de előfordul, hogy a ragozott névalaknak nem ismerjük az alapalakját. Példaként felhossa a ragozott alakban lévő *Achonis* személynevet, és írja, hogy az alapalakját illetően nem lehet tudni, hogy *Ach* vagy *Acho* (ÁSznt. 12, 22), bár az említett ragozott alakot az *Acho* szócikkbe helyezte. Ide kívánczik KARÁCSONYI JÁNOS véleménye, miszerint „Pat volt az, kinek nevét az akkori helyesírás szerint rendszeren Potnak, olykor, ha latinosan hajtogatni akarták, Pothonak írták” (KARÁCSONYI 2004: 549). Úgy tűnik, mintha e nézettől lényegében nem térne el nagyban FEHÉRTÓI felfogása, jöllehet a nyelvész a *Pot* és a *Poto* címneveket itt is külön-külön adta meg személynévtárában (ÁSznt. 648–650). Ami a *Banc* és a *Banco* neveket illeti, szintén hasonló lehet-e az egymáshoz való viszonyuk? Aligha valószínű, hogy avégett, hogy a *Banc* (~ *Banch* ~ *Bank*) név latinosan ragozható legyen, életre hívták volna a *Banco* (~ *Bancho* ~ *Banko*) nevet, hiszen a *Banco* névforma adatoltan létezett a *Banc* mellett. Ha egy írnok nem ismerte a *Banc* név

alakváltoztatát, a *Banco*-t, vajon akkor is ragozta volna-e az előbbi *Banco* alakként kezelve, amikor az adott szövegkörnyezet megkívánta? Ebből vajon arra kell-e következtetni, hogy egyes esetekben nem dönthető el, hogy a *Bancone*, *Banconis* stb. a *Banc*-nak vagy a *Banco*-nak ragozott alakjai-e? FEHÉRTŐI a *Banc* névcikkébe felveszi a *Martino de Ferreo Castro*, *Bancone de Nouo Castro comitibus*, valamint a *Bancone Bychoriensem et curiali comite regine* szintagmákat, amelyek II. András okleveleinek méltóságsorában szerepelnek. Ugyanakkor a többi *Bancone*, *Banconis* stb. névalakot a *Banco* címnév alatt közli (ÁSznt. 87). Közelebbről nem ismerjük, hogy a szerző milyen kritériumokat alkalmazott a megkülönböztetésre. Amint látni fogjuk, a ragozott *Bancone* névalak a királyi oklevelek méltóságsorában sokkal gyakrabban fordul elő, mint a ragozatlan *Banc* forma.

A téma szempontjából tanulságos az 1212-es adománylevél, amelyet II. András állíttatott ki a Győr nembeli Pot (*Poth*) számára. Ezen oklevél méltóságnévsorában egyebek mellett *Poth palatinus et Mosoniensi comite*, valamint *Bancone Bihoryensi et curiali comite regine* szintagmák fordulnak elő, az oklevél szövegében másutt pedig a *Poth* mellett a *Potho* névalak is felbukkan nominativusban: *comes Potho*, *Poth comes*; vö. *Poth palatini et Musonyensis comitis, comitis Pothonis, comitis Poth, Poth comitem*, stb. (C. TÓTH 2001: 67–68). Nem valószínű, hogy az 1212-es oklevélben azért írták *Potho*-nak nominativusban, hogy latinosan ragozhassák. Valószínűbbnek tartom, hogy a *Pothonis* alak nem a *Poth*, hanem a *Potho* ragozott formája, és az írnok a *Poth*-ot és a *Potho*-t is ugyanegynek tartotta, és a két névalakot nem következetesen alkalmazva az előbbi ragozatlanul hagyta, az utóbbit pedig ragozta, ha a szövegkörnyezet úgy kívánta. A királyi oklevelek méltóságsorában a *Poth* név legtöbbször ragozatlanul áll, ami más szövegkörnyezetekben is megfigyelhető (1209: *dilecto et fideli nostro Poth palatino et Mussuniensi comiti*, UB. 58; RA. 1: 244. sz.), és ez a tendencia teljesen domináns. A *Pothone*-féle ragozott alak a méltóságsorokban csak néhányszor bukkan fel, és például az 1206-os *Pothone Musuniensi*-vel (CDES. 1: 111; RA. 1: 225. sz.) kapcsolatban is tehát azt kellene állítani, hogy ezen *Pothone* alapalakja nem *Potho*, hanem *Poth*. Ugyanez lehetne a helyzet az 1208. évi oklevélben előforduló *per Pothonem, tunc comitem Posoniensem*-mel is, a méltóságsorában említett *Poth Musuniensem*-re való tekintettel (CDES. 1: 113–114; RA. 1: 234. sz.). (Másképpen vö. az ÁSznt. *Pot* és *Poto* szócikkeit.) Úgy vélem azonban, hogy a *Poth* név mellett létezett nominativusban a *Potho* változat is. WERTNER (1916: 18) a *Pot* nevet „a Németországban most is elég gyakran divó Botho”-ból származtatja. KÁZMÉR MIKLÓS (CsnSz. 832) szerint a *Pat* (< *Pot*) régi világi személynév, és a *Pató* pedig ennek -ó becéző képzős származéka. Annyi bizonyos, hogy a *Potó* (*Potho*) névalak nem annyira terjedt el, mint a *Bankó* szemben a *Bánk*-kal.

Egy másik 1212. évi királyi oklevélben (HO. 8: 12–15; RA. 1: 269. sz.), amelyet Bankónk részére állíttatott ki, nemcsak a méltóságsorban (*Bancone*), hanem másutt is találkozunk a személynév ragozott alakjaival (*Banconis*, *Banconi*). Ha a méltóságsorokban a *Bancone* forma nem fordult volna elő olyan gyakran (a *Pothone*-val ellentétben), akkor azt hihetnénk, hogy a ragozott alakjainak alapalakja nem a *Banco*, hanem a *Banc*. Arra is érdemes figyelni, hogy hogyan ragozták, vagy egyáltalán ragozták-e az olyan neveket, amelyeknek nem volt -ó (-o)

végű párjuk. Összehasonlításuképpen nézzük meg az *Ochuz* (*Atyusz*) nevet, amelynek viselője többször is bán volt II. András idején (ZSOLDOS 2011b: 285; NEMES 2006: 20–25; l. még ÁSznt. 593–594). Ez a név nemcsak a méltóságsorokban, hanem más szöveggörnyezetekben is ragozatlanul szerepel: *per Ochiuz tunc temporis Sclauonie banum* (1220: CDCr. 183; RA. 1: 357. sz.); vö. a következővel: *per fidelem iobagionem nostrum, tunc temporis palatinum, scilicet Banchonem* (1217: CDES. 1: 169; RA. 1: 315. sz.). Ennél sokkal szembeötlőbb példa a következő szintagma: *per Banconem uel Ochuz comitem* (1217: CDCr. 156; RA. 1: 325. sz.).

Az olyan, mássalhangzóra végződő személynevek, amelyeknek *-ó* (*-o*) végű változatuk is volt, mint például *Banc ~ Banco*, *Moch (Mog) ~ Mocho*, *Poth ~ Potho*, a királyi oklevelek méltóságsorában kétféleképpen jelennek meg. Feltevésem szerint ugyanis a mássalhangzóra végződőket ragozatlanul hagyták, az *-o* végűeket pedig ragozták a latin nyelvtan szabályai szerint. Az, hogy melyik változatot használták a méltóságsorokban, nem csekély mértékben attól is függhetett, hogy az írnok az adott név melyik variánsát ismerte vagy favorizálta. Vö. *Mochone palatino et comite Bichoriensi*, *Bancone de Nouo Castro* (1206: CDES. 1: 112); *Banc bano*, *Mog Posoniensem*, *Poth Musuniensem* (1209: UB. 58); *Bancone bano*, *Mog Posoniensem*, *Poth Musuniensem* (1208: CDES. 1: 114), *Poth palatino et Musuniensi comite*, *Bancone Bichoriensem*, *Mochone Posoniensem* (1209: UB. 59), *Bancone Bichoriensi*, *Mog Posoniensi* (1210: UB. 60).

4.3. A tisztánlátás érdekében tekintsük át többek között a II. András okleveleinek záró részeiben található méltóságnévsorokat, bennük Bankónk névalakjaival. Azon feltételezés alapján készítettem az alábbi táblázatot, miszerint a méltóságsorokban szereplő ragozott *Bancone* (*~ Banchone*) névalak alapalakja nem *Banc*, hanem *Banco*, és ezt a *Bankó* alakban tüntettem fel. Amikor pedig a név ragozatlanul áll a *Banc* formában, akkor *Bánk* alakban tüntettem fel, időrend szerint.

1. táblázat

Bankó előfordulásai a korabeli oklevelek méltóságnévsoraiban

Oklevéladó	Keltezés	Méltóság	Kiadás	RA.1.
Imre király				
Bánk	1199	újvári ispán	Veszprém okmt. 18.	183. sz.
Bánk	1203	zalai ispán	Veszprém okmt. 19.	205. sz.
II. András				
Bankó	1206	újvári ispán	HO. 7: 4.	222. sz.
Bankó	1206		CDES. 1: 112.	227. sz.
Bankó	1208	bán	UB. 50	233. sz.
Bankó	1208		CDES. 1: 114	234. sz.
Bankó	1208		UB. 51.	235. sz.
Bankó	1208		UB. 55.	236. sz.
Bankó	1208		RA. 1: 76.	237. sz.
Bánk	1209		UB. 58.	240. sz.
Bánk	1209		CDES. 1: 121	242. sz.
Bánk	1209		CDES. 1: 121	241. sz.

Bankó	1209	bihari ispán	CDES. 1: 123	243. sz.
Bankó	1209		UB. 59.	244. sz.
Bankó	1210		UB. 60.	255. sz.
Bankó	1210	bihari ispán, királynéi udvar- ispán	CDCr. 100.	254. sz.
Bankó	1211		CDCr. 106.	258. sz.
Bankó	1211		PRT. 1: 620.	259. sz.
Bankó	1211		CDCr. Suppl. 69.	260. sz.
Bankó	1211		ZIMMERMANN 2000: 163.	261. sz.
Bankó	1211		PRT. 10: 517.	262. sz.
Bankó	1212		HO. 8: 15.	269. sz.
Bankó	1212		C. TÓTH 2001: 68.	—
Bankó	1212		CDES. 1: 136	270. sz.
	Bánk		CD. 3/1: 124.	272. sz.
	Bánk	kevei ispán, nádor	CDES. 137.	273. sz.
	Bánk		ÁÚO. 6: 354.	274. sz.
	Bánk		ZIMMERMANN 2000: 165.	275. sz.
	Bánk	pozsonyi ispán, nádor	HO. 6: 11.	276. sz.
	Bánk		UB. 65.	281. sz.
	Bánk		UB. 65.	281. sz.
Bankó	1213	pozsonyi ispán	CD. 3/1: 148.	282. sz.
Bankó	1213		PRT. 1: 626.	283. sz.
Bankó	1217	bán	CDES. 1: 168	314. sz.
Bankó	1217		CDES. 1: 169	315. sz.
Bankó	1217		ÁÚO. 11:150.	316. sz.
Bankó	1217		CD. 3/1: 257.	317. sz.
Bankó	1217		ÁÚO. 6: 393.	318. sz.
Bankó	1217		CDES. 171	319. sz.
Bankó	1217		Veszprém okmt. 26.	320. sz.
Bankó	1217		UB. 74.	322. sz.
Bankó	1217		CDCr. 149.	323. sz.
Bankó	1217		CDCr. 147.	324. sz.
Bankó	1217		CDCr. 156.	325. sz.
Bankó	1217		CDCr. 160.	326. sz.
Bankó	1217		VMHH. 17.	328. sz.
Bankó	1217		VMHH. 15.	329. sz.
Bankó	1217		VMHH. 16.	330. sz.
Bankó	1217		VMHH. 18.	331. sz.
Bankó	1217		UB. 70.	332. sz.
Bankó	1217		UB. 71.	333. sz.
Bankó	1217		CDES. 173.	334. sz.
Bankó	1217		CDES. 175.	335. sz.
Bankó	1217		ÁÚO. 1:142.	336. sz.
Bankó	1217		CDES. 1: 176.	337. sz.
Bankó	1217		CDES. 1: 177.	338. sz.
Bankó	1217		CDCr. 159.	339. sz.

Bankó	1221	fejéri ispán	CDCr. 204.	366. sz.
Bankó	1221	fejéri ispán, udvarispán	UB. 84.	364. sz.
Bankó	1221		CDCr. 201.	365. sz.
Bankó	1221		CDCr. 205.	367. sz.
Bankó	1221		CDES. 1: 196.	369. sz.
Bankó	1222		KNAUZ 1869: 33; vö. CDES. 1: 199.	378. sz.
Bankó	1222	bodrogi ispán, udvarispán	CDES. 1: 203.	381. sz.
Bankó	1222	újvári ispán	UB. 87.	377. sz.

János esztergomi érsek				
Bankó	1210	bihari ispán	CDES. 1: 129.	–
Bertold kalocsai érsek, vajda (1212–1213)				
Bánk	1211	bihari ispán	CDES. 1: 133.	–
Bánk	(1213)	pozsonyi ispán, nádor	CDES. 1: 152.	–

nádorok				
Bankó	1221	udvarispán	MES. 232.	RP. 11. sz.
Bankó (<i>Banconis</i>)	1236	nádor	PRT. 1: 751.	RP. 45. sz.

IV. Béla				
<i>Bancu...banus</i>	1240	bán	CDES. 2: 49.	676. sz.
<i>Bank bano</i>	1262	bán	CD. 3/3: 60.	1312. sz.
(V.) István ifjabb király				
<i>Bankbanus</i>	1270	bán	ÁÚO. 8: 261.	1907. sz.

A fenti táblázathoz némi magyarázat kívánczik. II. András egyik 1212-es oklevelének (RA. 1: 275. sz.) FEJÉR-féle szövegközlése szerint a méltóságnév-sorban a *Banco* (CD. 3/1: 117) szerepel ugyan, de hitelesebb kiadásában a *Banc palatino et Posonien(s)i comite* áll (ZIMMERMANN 2000: 165; UGDS. 14; VMHH. 96.). Az egyik 1222-es oklevél (RA. 1: 378. sz.) méltóságsorában pedig a CDES. (1: 199) szövegközlése szerint *Banc aule regie curiali et comite de Alba* szerepel, amelyből a VMHH.-ban (112; vö. LK. 100) a *Banc* hiányzik, de úgy gondolom, hogy itt kivételesen FEJÉR – KOLLÁR ÁDÁM kiadásán alapuló – szövegközlése (CD. 3/1: 381) a helyes, amelyben a *Banc* helyén *Bancone* fordul elő (l. KNAUZ 1869: 28–29, 33, 13. j.).

Amennyiben a következtetésem megállja a helyét, elmondható, hogy II. András okleveleiben gyakran a *Banco* (~ *Banko* ~ *Bancho*) névalakot alkalmazták. A *Bánk* név alkalmazása csak Imre király idején, 1199-ben és 1203-ban, valamint Bankónknak 1209-es bánsága idején, továbbá az 1212 és 1213 közötti nádorsága idején figyelhető meg, a többi esetben a *Bankó* volt használatos. A fenti táblázatból

úgy tűnik, hogy a *Bánk* és *Bankó* nevek váltakozva jelennek meg II. András okleveleinek méltóságsorában, bár nem teljesen rendszertelenül. Egyszerű lenne, ha a váltakozás oka az adott időszak kancelláriája vagy az abban működő jegyzők és írnokok gyakorlatával lenne magyarázható. A dolog háttérében bizonyára több tényező állhat. IV. Béla kancelláriájának oklevélírásával kapcsolatban HAJNAL ISTVÁN megjegyzi, hogy szinte minden újabb levéllel új írás lép fel, és az oklevelek írói, akik zömmel papok voltak, az udvarban nem voltak szerződötve az írás céljaira, és annak a papnak jutott az írás, aki éppen a király környezetében tartózkodott (HAJNAL 1914: 2–3; l. még MARSINA 1989: 50–53). Ez a helyzet bizonyára II. András kancelláriájára is vonatkoztatható, így nem lehet tudni, hogy 1208–1209-ben hány írnok látta el az oklevélírás feladatát.

Az 1208-as királyi oklevelekben Bankónkra következetesen a *Bankó* névforma volt alkalmazásban, az 1209-ben kelt öt oklevélre nézve (RA. 1: 240–244. sz.) pedig – amelyekre már fentebb utaltam Benedek vajda kapcsán – Bankónk az első három alkalommal bánként a *Bánk* néven, majd a következő két alkalommal, amikor Bankónkat felváltja a báni méltóságban Berthold kalocsai érsek, bihari ispánként a *Bankó* néven van megemlítve, amelynek használata 1210-ben is folytatódott. Az 1209. évi öt oklevélen belül a két névforma használatának időrendbeli keveredése nem figyelhető meg. Feltételezhető, hogy szűk egy-két esztendőn belül (1208–1209-ben), Róbert kancellársága utolsó szakaszában és Tamás alkancellár idejében a kancellária személyzetében változás következett be, és e két időpont között egy másik írnok vagy jegyző készíthette el a három (RA. 1: 240–242. sz.) oklevelet. Ezen feltevésnek ellentmond az, amelyre felfigyelt SZÖCS TIBOR a nádor elnevezéseinek vizsgálata során. Megjegyezvén, hogy 1194-től kezdve a nádorságot (*comes palatinus* [nádorispán], majd a *comes* tag lekopásával csak *palatinus* [nádor]) elkezdtek az ispánsággal (*comes*) is párosítani, rámutatott arra, hogy az oklevelek méltóságsorában a méltóságneveket jelölő szintagmán belüli tételek egymásutániságával kapcsolatban Róbert kancellársága (1207–1209) alatt figyelhető meg kis eltérés a korábbi és a későbbi időszak gyakorlatától. István fia Csépánra vonatkozóan, aki Róbert kancellársága alatt folyamatosan viselte a nádori méltóságot, a méltóságsorban a szintagma végére írták oda a *comes* szót, a megyenevet csonkán hagyva: *Chepano filio Stephani Bachiensi et palatino comite*. Elődjének, valamint utódjának, Tamásnak a kancellársága alatt a szintagma végén lévő *comes*-t feltehetőleg mindkét jelzőhöz odaértették, a *comes* jelzőjeként kezelve a *palatinus*-t is (SZÖCS 2014: 15–16), például: *Poth palatino et Musuniensi comite*. Ez az egyediség, amely Róbert kancellársága alatt figyelhető meg megszakítás nélkül, nincs összhangban a *Banc* ~ *Banco* névalakok használatának az 1209. éven belüli változásával, hiszen a *Banc* névforma Róbert kancellárságának legutolsó szakaszában jelenik meg (RA. 1: 240. sz.), és folytatólágosan Tamás alkancellársága alatt (RA. 1: 241–242. sz.) is valameddig volt alkalmazásban. Ezt az összeegyeztethetetlenséget akként lehetne áthidalni, ha feltételezem, hogy 1209-ben Róbert kancellársága utolsó szakaszában új írnok lépett be, és ő megtartotta a Csépán nádorispánra vonatkozó addigi szintagmát, Bankónkra nézve pedig nem vette át a *Banco* névalakot (*Bancone bano*), hanem a számára ismert *Banc* formát (*Banc bano*) használta. Ez annyiban feltehető, amennyiben a kancellária vezetőjének személye nem volt

befolyással a nevek írásmódjára (vö. MÁLYUSZ 1973: 11–2; ÉRSZEGI 1995: 40). A feltevésem azonban könnyen zátonyra futhat, ha kiderül, hogy a szóban forgó három oklevél írása megegyezik a közvetlenül előtte és utána kelt oklevelekével. Akkor megválaszolando kérdés marad az, hogy minek köszönhető a *Banc* ~ *Banco* névalakok váltakozása az 1209. éven belül az oklevelek méltóságsorában.

Az, hogy a *Bankó* név volt használatos a királyi oklevelek méltóságsorában 1209 és 1212 között megszakítás nélkül, időrendileg összhangban van azzal, hogy Bankónk Halicsban is Bankóként volt ismert ezekben az időkben. Bankónk neve nemcsak a méltóságsorokban, hanem a folyószövegbe illesztve is előfordul. Érdekes megemlíteni a király ama 1217. évi oklevelét, amelyben Bankónkat a király nem *Bánk*-nak, hanem *Bankó*-nak nevezi meg egy birtokrendezési ügy kapcsán: a király ugyanis egy Tamás nevű személyt „a mi hűséges jobbagyunk, egykori nádor, azaz Bancho” által (*per fidelem iobagionem nostrum, tunc temporis palatinum, scilicet Banchonem*) rendelte beiktatni (CDES. 1: 169; RA. 1: 315. sz.; továbbá 1217: *per Banconem uel Ochuz comitem*, l. fentebb). A király az egykori nádorját, akit hamarosan a báni méltósággal ruház fel, valószínűleg inkább *Bankó*-nak, mint *Bánk*-nak ismerte. Következésképpen nem kényszerül különös magyarázatra az a jelenség, hogy Bankónk nem *Bánk*, hanem *Bankó* néven volt ismert Halicsban 1211-ben.

Az 1212-es királyi oklevelekben, amelyek mind napi kelet nélküliek, megfigyelhető, hogy az év bizonyos szakaszától, a király nyolcadik uralkodói évétől, azaz 1212. május 7-e vagy 29-e után (KARÁCSONYI 1899: 5–6) a *Bankó* nevet felváltja a *Bánk* név (RA. 1: 272–276. sz.). 1213-ból három hiteles királyi oklevél maradt ránk, és időrendileg az elsőben, amely szintén a király nyolcadik uralkodói évében, vagyis a mondott év május 7-e vagy 29-e előtt kelt, szintén a *Bánk* névalak bukkan fel (RA. 1: 281. sz.), mégpedig mint nádor és egyidejűleg pozsonyi ispán nevéként. A további két 1213-as oklevélben, amelyek a király kilencedik uralkodói évében, azaz a mondott év májusa után keltek, ismét a *Bankó* forma szerepel a méltóságnévsorban (RA. 1: 282–283. sz.), amelyekből kiderül, hogy Bankónk már megvált a nádori tisztségtől, és csak pozsonyi ispánságát tartotta meg. Az 1212 és 1213 közötti bizonyos szakasz, amikor Bankónk a nádori méltóságot viselte *Bánk* néven, egybeesik azzal az időszakkal, amikor Gertrúd királyné öccse, Berthold (választott) kalocsai érsek vajda volt (az érsek pályafutásáról l. KISS 2014). Más szóval Bankó mint nádor, Berthold mint vajda egy időben viseltek hivatalt a király kormányzatában 1212 és 1213 között, továbbá éppen ebben az időszakban volt használatban a *Bánk* név, a szóban forgó időszak előtt és után pedig a *Bankó* névforma volt alkalmazásban. Érdekes jelenség, hogy Berthold érsek két oklevelében is Bankónkról a *Banc* névalakban történik említés. Az egyik a 1211-i oklevél (*Ba[n]c Bihoriensi*, CDES. 1: 133), a másik pedig az 1214. évi keltezésű, de már 1213-ban írásba foglalt oklevél (*Banc palatino comite Posoniensi*, CDES. 1: 152). A *Bánk* név favorizálására nézve ebben a periódusban talán nem alaptalan közvetett összefüggést látni abban, hogy az érsek mint bán igen fontos pozíciót töltött be a király kormányzatában. Az 1213-as névváltás *Bánk*-ról a *Bankó*-ra (RA. 1: 281–282. sz.) talán a királyné elleni merénylet után bekövetkezett kormányzati változással hozható összefüggésbe, amely a kancellária személyzetét is érinthette.

Más, nem királyi oklevelekben is találkozunk néhány alkalommal Bankónkkal. János esztergomi érsek 1210-es oklevelében is *Bankó* (*Bankone*) jelenik meg bihari ispánként (CDES. 1: 129). Két nádori oklevélben említés történik róla nem *Bánk*, hanem *Bankó* néven: 1221: *Bancone comite curiali Regis* (MES. 232); 1236: *per iudicium quatuor palatinorum, scilicet Pothonis, Banconis, Jule et Nicoi* (PRT. 1: 751; FEHÉRTÓI ezen *Pothonis* alakot is a *Poto* címszó alatt közli, ÁSzt. 650).

A Váradi Regesztrumban – amint láttuk – a *Bánk* név használata jóval dominánsabb, mint a *Bankó*-é, és ez időrendileg összeegyeztethetetlen a királyi oklevelekből levont következtetéssel, hiszen például részben 1221-re és egyöntetűen 1222-re nézve a *Bank/Bank* név volt alkalmazásban a Regesztrumban (VR. 324, 326, 328–332, 334. számok). Ezekben az időkben Bankónk királyi megbízást teljesítve az északkeleti országrész egyes megyéiben bírói gyűléseket tartott (SZÖCS 2014: 164, 166). Nem tudhatjuk, hogy az említett összeegyeztethetlenségnek vajon van-e földrajzi (Nagyvárad [rom. Oradea] és környéke) vonzata, vagy inkább egyszerűen arról van-e szó, hogy a királyi kancellárián kívül eső körökben a *Bánk* nevet favorizálták.

II. András utóda, IV. Béla okleveleiben is találkozunk Bankónkkal két alkalommal. Egy 1240. április 6-án kelt adománylevelében szó esik arról, hogy Bankó egykori bán (*Bancu, quondam banus*) összeesküdött szeretett anyja – Gertrúd királyné – megölésére, összes jószágait elvesztette (CDES. 2: 49; RA. 1: 676. sz.; a *Bancu* névforma alighanem a *Banco* elferdített alakja vagy másolási hibája lehet, bár RICHARD MARSINA szerint a *Banca* az alapalakja, CDES. 2: 511). IV. Béla 1262. évi adománylevelében pedig olyan birtokokról esik szó, amelyek „a hűtlen Bánk bánunktól” (*a Bank bano infideli nostro*) szálltak a királyra (CD. 4/3: 61; RA. 1: 1312. sz.). A téma szempontjából nem elhanyagolható az, hogy IV. Béla 1240-ben Bankónkat egykori bánnak nevezi, 1262-ben már egyszerűen *Bank banus*-nak. István ifjabb király 1270. évi adománylevelében pedig Bankónk *Bankbanus* néven bukkan fel, akinek veje, Simon az oklevél szerint a felségsértés bűnét elkövetve megölte az ifjabb király nagyanyját, Gertrúdot (AÜO. 8: 260–261; RA. 2/1: 1907. sz.; l. még KÖRMENDI 2014: 111–112).

Az Árpád-korban Bankónk mellett más személyek is viselték a *Bankó*, illetve a *Bánk* neveket, amelyek használata az Anjou-korban és a későbbi századokban is tovább folytatódott (SLÍZ 2011: 41; CsnSz. 84). Azonban furcsa jelenségnek tartom, hogy Bankónkra a két nevet váltakozva használták II. András okleveleinek méltóságsorában, annak ellenére, hogy bár a két névalak etimológiailag egybetartozik, mégis két külön alakú névről van szó. III. András 1294. július 29-én kelt oklevelében található *Bankone fratre, domus Bank filii Beney* és *domus Iohannis generi olim Bankonis* szókapcsolatokban nem egy, hanem három külön személy szerepel, mégpedig először a *Bankó*, azután *Bánk* és ismét *Bankó* néven (EFHU. 94, 98, 109), és itt nyilvánvalóan megkülönböztető funkciója van egymáshoz képest a két (*Bánk* és *Bankó*) névformának, és nem mindegy az illetők számára sem, hogy melyik névalak melyikhez tartozik. Rejtély, hogy Bankónk maga melyik névalakot kedvelte és használta, jöllehet szerintem a *Bankó* név volt az.

4.4. Tekintettel arra, hogy a királyi oklevelekben a korszak egyik befolyásos főúranak nevéként a *Bankó* név gyakrabban volt használatban, mint a *Bánk*

névalak, nem tartom indokolatlannak az előbbi név alkalmazását a történettudományban. SZENTPÉTERY IMRE viszont a királyi oklevelek regesztájában a *Bánk* névalakot használja következetesen akkor is, amikor az oklevelekben a *Bankó* névforma szerepel. Egyszer mégis „tollhibát” követett el, amikor az egyik oklevél regesztájában a bihari ispán nevéként a *Banco*-t szerepeltette. A mutatóban pedig a következő áll: „Bánk, *Banco*, (Baár-Kalán nb.)” (RA. 1: 79, 524). Az újabb alapvető szakirodalomban is, például ZSOLDOS fent említett kézikönyvében és SZŐCS TIBOR a nádorok okleveleinek kritikai jegyzékében is kizárólagosan a *Bánk* nevet alkalmazza (RP. 30, 60, 278). Hasonló jelenség megfigyelhető más forráskiadványokban is (CDES 1: 371; Veszprém okmt. 505). Szembeötlő, hogy a *Bankó* helyett a *Bánk* név használata már teljesen gyökeret vert a magyar történettudományban is.

A régebbi szakmunkákban nem bántak annyira mostohán a *Bankó* névvel. FEJÉR GYÖRGY fentebb említett 1830-as jegyzékében a nádorok, bánok, ispánok stb. névsorát is összeállította, amelyben hol a *Bank/Banc*, hol a *Banko/Banco* neveket használja (ICD. 77, 104–106, 108–110), és vélhetőleg az utóbbi nevet akkor alkalmazza, amikor a forrásokban például a *Bankone Bihonensi*, *Bancone bano* stb. névformákkal találkozott. A FEJÉR-féle CD. CZINÁR MÓR által készített 1866-os mutatójában a *Bankó* név érthető módon hasonló bánásmódban részesül. Az ÁÜO. névmutatójában pedig, amelyet 1889-ben szerkesztett KOVÁCS NÁNDOR, kissé más a helyzet. Az utóbbi két mutatónak a végén az egyházi és világi méltóságok névsorát találjuk, és ebből összehasonlításként egy-két példát idézek Bankónkra vonatkozóan: a bihari ispán és a bán neve CZINÁRNál *Banco* (~ *Banko*), KOVÁCSNál pedig *Banc* (~ *Bank*), az udvarispán neve mind a kettőben *Banco* (CZINÁR 1866: 526, 529, 538; KOVÁCS N. 1889: 821, 824, 838). AUGUSTIN THEINER 1859-ben megjelentetett VMHH.-mutatójában a *Banco*-t szerepelteti, és ezt bizonyára az általa közölt oklevélszövegek méltóságsorában előforduló *Bancone* alapalakjának tekintti (VMHH. 833). Az 1905-ös horvát CDCr. 3. kötetének névmutatójában – amint fent láttuk – a *Banco* névforma szerepel, sőt a bánok listájában is (CDCr. 468–469, 493), és újabb kiegészítő kötetének mutatójában szintén a *Banko* áll, melyre minden bizonnyal az 1211. évi királyi oklevélben említett *Bankone* formából következtek (CDCr. Suppl. 69, 316). A tihanyi apátság birtokösszeírásának – amelyet II. András készíttetett 1211-ben – méltóságnévsorában Bankónk így szerepel: *Bancone Bychoriensem et curiali comite regine*, és a szöveg 1908-as közlője, ERDÉLYI LÁSZLÓ névmutatójában „Banko, Bánk, Banco, bihari ispán és királynéi udvarispán” áll (PRT. 10: 517, 837; SZENTGYÖRGYI RUDOLF ezen oklevél magyar fordításában *Banco* alakban szerepelteti a bihari ispán nevét, I. KOVÁCS É. 2015: 53), ezt a szintagmát FEHÉRTÓI pedig – amint láttuk – a *Banc* címnév alatt sorolja fel. ALFONS HUBER osztrák történész a Gertrúd királyné meggyilkolását tárgyaló tanulmányában következetesen *Banko* néven szól Bankónkról (HUBER 1884: 169–170, 175, vö. 168). Érdekes jelenség, hogy WERTNER MÓR (MORIZ), aki az Árpád-kori nádorok és bánok névsorát összeállította, nádorunkat a *Bánk*, bánunkat pedig a *Banko* néven említi 1894-es német nyelvű tanulmányában (WERTNER 1894: 133, 151–152), de 1909-es magyarul írt tanulmányában már *Bánk* a bánunk neve (WERTNER 1909: 389).

Ízelítőül még egy királyi oklevélre, II. Andrásnak a Német Lovagrendnek adott, 1211. évi nevezetes oklevelére hivatkozom, amelyben találkozunk Bankónkkal a méltóságnévsorban: *Bancone Bihoriensi et curiali comite regine*. Az adománylevél szövegét közlő, 1892-es forráskiadvány névmutatójában „Banco, com. Bichoriensis et curialis reginae” áll az említett oklevélre utalva, emellett egy másik oklevélben szereplő azonos személy nevét (*Banc palatino et Posoniensi comite*) külön névcímül veszik: „Banc, com. Palatinus et Posoniensis” (UGDS. 1892: 549). HAROLD ZIMMERMANN a Lovagrendről szóló könyvében, amelynek végén az oklevél újabb, kritikai kiadását is készítette, az 1211. és 1212. évi események kapcsán „Bánk Bán” (!)-t említi, mutatójában pedig „Bánk (*Banc, Banco*)” áll. (ZIMMERMANN 2000: 72, 230). JAKÓ ZSIGMOND erdélyi oklevéltárában az oklevél méltóságsorát magyarul közli: „Banco Bichor-i és királynéi udvari ispán”, névmutatójában pedig: „Bánk bán” (!) áll (EO. 134, 358). Talán ennyi példa elegendő arra, hogy leszögezzem: a jelenkori kutatók nem adtak és nem adnak prioritást a *Bankó* névnek, annak ellenére sem, hogy Bankónkra nézve a *Bankó* név volt használatban leggyakrabban a korabeli királyi oklevelekben, ráadásul a *Bánk* nevet a bán méltóságnévvel látják el akkor is, amikor az illető éppenséggel más tisztséget töltött be. Pedig például az, hogy a Halicsban hadat viselő Bankónkat *Bánk bán*-ként emlegették (HÓMAN 1935: 435; FONT 1990: 165, 1991: 123, 1993: 34, 2005: 199, 228, 314), elkerülendő lenne.

4.5. Most térjünk rá a „Benedikt Bor” név második elemének kérdésére, amely – amint említettem – Bankónk vélt vagy valódi származásával áll szoros kapcsolatban. A 14. századi krónikakompozíció 174. fejezetében ugyanis Bankónkat *Bor nembeli Bánk bán*-ként szerepelteti (*Bank banus de genere Bor*), aki a felesége megbecstelenítése miatt 1212-ben meggyilkolja Gertrúd királynét, miután Bánk bán egész nemzetségében vérontás következett (SRH. 1: 464–465; KK. 112). A királyné elleni merényletről számos szakirodalom van, és a ma uralkodó nézet szerint ennek ideje 1213. szeptember 28-ára helyezendő, és Bánk nem vett részt tettelesen a gyilkosságban, hanem ezt mások, többek között Turoy (Töre) fia Péter ispán, esetleg még Kacsis nembeli Simon és Bánk nádor veje, Simon követték el (vö. HUBER 1884: 163–175; BALICS 1888: 210–219; ÉRDUJHELYI 1893: 28–41; WERTNER 1897: 271–274; PAULER 1899. 2: 52, 494–495, 50. j.; KARÁCSONYI 2004: 172–173; FÜGEDI 1986: 85–86; KOSZTOLNYIK 1996: 48–49; SZÉKELY 2008: 5–6). Újabban KÖRMENDI TAMÁS behatóan foglalkozott a kérdéssel, aki joggal vonta kétségbe az egyes nem korabeli források – köztük a magyar krónikakompozíció – azon állítását, hogy Bankónk megölte Gertrúd királynét, és rámutatott arra, hogy az erről szóló történetet, amely szóbeszédként keletkezett, 1270 táján az Osztrák Ritmusos Krónika (*Chronicon Rhythmicum Austriacum*) magyar származású szerzője foglalta írásba, és a Krónika anyaga ezután került be a gestaszerkesztménybe (KÖRMENDI 2014: 96, 98, 117). Az Osztrák Ritmusos Krónika egyébiránt – amely nem szól arról, hogy Bankónk a Bor nembeli és a báni méltóság viselője – a latinositott *Bancus* formát alkalmazza, amelyre a *Banci viri nobilis uxore* szókapcsolatból lehet következtetni. Ez a névforma eltér a 14. századi krónikakompozícióban alkalmazott névalaktól (*Bank*) és a II. András okleveleinek méltóságsorában, valamint a Várad Regesztrumban használt alakoktól

(*Banco/Banko* ~ *Banc/Bank*) is. A Krónika egy másik helyén a *Banca* névalak szerepel (MGH. SS. 25: 355), amelyet KÖRMENDI a *Bánk* formában adott vissza a rá vonatkozó rész magyar fordításában (KÖRMENDI 2014: 280). A nevezetes német forráskiadvány-sorozat 25. kötetében közölt források indexében pedig, amelyekben a Krónika szövege is benne foglaltatik, a következőket látjuk: „*Banca, uxor Banci*”, „*Bancus vir nobilis [...] uxor: Banca vocatur*” (MGH. SS. 25: 882). Az Index készítője bizonyára úgy gondolhatta, hogy a *Banca* nőnemű alak, így *Bancus* feleségének nevéül szolgál.

PAULER GYULA, aki a HVÉ.-beli *Banko/Benko*-t, vagyis Bankónkat Bánkkal azonosította, azt is hozzátette, hogy „*Bánk, a messze elterjedt Bár nemzetség ivadéka, melynek a Kalán nemzetség csak egyik hajtása volt*” (PAULER 1899: 2: 50; WERTNER 1897: 271, 1909: 389). Egyes kutatók viszont kétségbe vonják Bánk Bor nembeli voltát. KARÁCSONYI JÁNOS – aki rámutatott arra, hogy *Bor*-nak, *Boor*-nak írt nevet *Baár*-nak kell ejteni, és a Baár és Kalán nemzetség ugyanegy – e nemzetség birtokait Bánk birtokaival összehasonlította, és mivel ezek egymástól távol estek, nem tartotta valószínűnek, hogy Bánk a Baár nemzetség sarja lenne (KARÁCSONYI 2004: 173; ZSOLDOS 2011b: 287). KÖRMENDI azonban, aki joggal minősíti hiteltelennek a krónikakompozíció híradását Bánk bánról mint a királyné gyilkosáról, nem fogadja el KARÁCSONYI véleményét, és nem is utasítja el a krónikakompozíció értesülését Bánk származásáról. A történész valószínűnek tartja, hogy nem a királyné halálának évében, hanem 1222-ben vagy ennél is később érthette az egykori nádort a királyné elleni összeesküvésben való résztvétel vádjá, és „*Bánknak 1222 után valójában nem amiatt kellett bűnhődnie, mert tényleg részt vett volna a merényletben, hanem a túl nagy politikai befolyása miatt*” (KÖRMENDI 2014: 112–115, 137. j.). A magam részéről csak annyit jegyzek meg, hogy a 14. században feljegyzett Bor nembeli Bánk bán az idők folyamán a Bor nembeli Benedek bánnal azonos személlyé vált a történetírók tollán (**Benedictus [banus] de genere Bor*). A két név összekeveredésének kezdetéhez bizonyára azon régi igyekezet járulhatott hozzá, hogy a magyar neveket a keresztnevekből származtassák, ami esetünkben azon téves vélekedéshez vezetett, hogy *Bánk* annyi, mint *Benedek*.

Számomra az is megválaszolandó kérdés, hogy miért lett használatos az idők folyamán – IV. Béla idejétől – Bankónkra nem a *Bankó*, hanem kizárólagosan a *Bánk* név, valamint ezzel összekapcsolva kifejezetten a báni méltóságnév, amikor ő csak kétszer (1208–1209, 1217), viszonylag rövid ideig töltötte be ezt a tisztséget, amelyet nem is viselt az 1213-as merénylet idején. Megkockáztatom azt a feltevést, hogy 1217-ben, II. András távollétében, aki ekkor keresztes hadjáratra indult és az ország kormányzását János esztergomi érsekre bízta, a király kormányzatán kívül eső körökben az a híresztelés kezdett elterjedni, miszerint a bánnak Gertrúd királyné meggyilkolásához valamiféle köze lehetett. Talán nem véletlen, hogy 1217–1218-ban a magyar király távollétét felhasználva az ország egyes előkelő csoportjai zűrzavart keltettek, amiről a király 1219. évi két okleveléből értesülünk (KHO. 42–43; ÁAL. 131; RA. 1: 354–355. sz.; BALICS 1888: 237–240; BOROSY 2010: 245–246; ZSOLDOS 2011b: 22–25; ZSOLDOS szerint ez a felfordulás az egykor Imre király pártján álló előkelők műve volt). Az 1217–1218-as zűrzavar Bankónk bánsága idején volt, jóllehet nem tudhatjuk, hogy ő 1218-ban mi-

lyen tisztséget viselt, mivel a mondott évből nem maradt ránk egyetlenegy olyan királyi oklevél sem, amelyben a méltóságviselők névsorában szerepelne. 1219-ben valamelyik megye ispánja volt (VR. 203. szám). Véltetően a Bankónkra vetült gyanú évről évre erősödött, amihez Bankónk ellenfelei is nagyban hozzájárultak. Ő végül nem sokkal 1222 után, többé már nem élvezvén a király bizalmát, a királyné meggyilkolásában való bűnrészesség – megalapozatlan és koholt – vádja miatt elveszítette birtokait, és végleg eltűnt az országnagyok közül. Mellesleg megjegyzendő, hogy II. András azon oklevelei közül, amelyek méltóságsorában Bankónk szerepel, a legtöbb az 1217. évből maradt ránk, amikor bán volt.

Az elmondottak tükrében feltehető, hogy a *Bankó* és a *bán* tisztségnév összekapcsolása 1217 táján kezdődött meg a szóbeszédben a királyné meggyilkolásának ügyével kapcsolatban, majd IV. Béla király idején – a 13. század második felétől – a *Bankó bán*-ról a *Bánk bán*-ra való névváltás következett be a kancelláriai szóhasználatban, és az utóbbi elnevezés az István ifjabb király 1270-es oklevelében említett *Bankbanus*-on keresztül a 14. századi magyar krónikákban biztos talajra talált (vö. még *Wankbanus*, *Bangban*, *Bankan*; SRH. 2: 42, 281, 206). Azt, hogy a *Bánk bán* és a *Bankó bán* nevek közül az utóbbi elkopott, feltehetőleg azzal is összefüggésbe lehet hozni, hogy az előbbi névalakot a beszélt nyelvben jóval könnyebb volt kiejteni, ahogy az egybeírásból is sejthető. Szerintem Bankónk így vonult be leginkább a *Bánk bán* néven a magyar történelembe és történetírásba. A 14. századi krónikakompozíciótól kezdve sok történetíró favorizálja a *Bánk* vagy inkább a *Bánkbán* névalakot a 13. században élt befolyásos főúrra vonatkozóan. JAN DLUGOSZ lengyelországi történetíró (1415–1480) – aki meg is jegyzi Gertrúd királyné meggyilkolása kapcsán, hogy a magyar krónikákra támaszkodik – említést tesz szintén a Bor nembéli Bánk bánról nagy terjedelmű krónikájában (*Bankbanum de genere Bor*; *Bankbanus vocatus, de genere Bor*; ID. 217; kortársa, BONFINI is hasonló elnevezést használ, AB. 153).

A *Bánk*, valamint a *Bánk bán* (inkább immár *Bánkbán*) nevek egyedüli uralmát Bankónk jelölésében az utóbbi évszázadokban Katona József Bánk bán című drámája nagyban elősegíthette, amely a 19. század közepe óta nagy népszerűségnek örvend (Katona 1983: 399–439; az ide vonatkozó rész OROSZ LÁSZLÓ irodalomtörténész munkája, akinek a dráma szövegéhez fűzött alapos jegyzeteit haszonnal forgathattam). A dráma ahhoz is hozzájárulhatott, hogy a *Bánk* és a *Bánk bán* nevek alkalmazása gyökeret eressen a történettudományban is, sőt – amint láttuk – többször előfordul a jelenkori történetírásban is, hogy Bankónkat a *Bánk bán* névvel illetik akkor is, amikor ő éppen más tisztséget töltött be. Nem látok nyomós okot arra, hogy a történettudományban – akár magyar, akár nem – Bankónkkal kapcsolatban a *Bánk* névalak elsőbbséget élvezzen a *Bankó*-val szemben, amely Halicsban is ismertté vált a 13. században.

5. Összefoglalás. A Halics-Volhíniai Fejedelemség főleg ukrán és orosz történetírásában gyakran szerepel egy „Benedykt/Benedikt Bor” nevet viselő magyar előkelő, aki azonban ismeretlen e néven az Árpád-kori történelemben. Ez vélhetőleg annak tudható be, hogy S. M. SOLOV’EV a 19. század közepén írt munkájában szerepelteti „Benedikt Bor”-t, ami pedig valószínűleg annak hatása, hogy az ő korában

a magyar történelemmel foglalkozó német könyvekben egy „Bank (Benedikt), aus dem Geschlechte Bór” nevet viselő személy bukkan fel, akinek köze volt Gertrúd királyné meggyilkolásához. Le kell szögeznem azonban, hogy a „Benedikt Bor” névben két személynév keveredik. A Halics-Volhíniai Évkönyvben ez a név nem fordul elő, hanem valójában egy egyelemű név, a *Benedikt* (*Бенедиктъ*) szerepel az 1210–1211 körüli események kapcsán. Egy néhány évvel későbbi történés kapcsán pedig egy *Kopasz Benedikt* (*Бенедиктъ Лысы*) nevű személy is felbukkan. Mind a két figurának, akiket gyakran egy és ugyanazon személynek tartanak, szerepe volt azon törekvésekben, hogy Halicsot magyar uralom alá vonják.

A külföldi kutatók, akik a magyar oklevelek tanúságára is tekintettel vannak, *vajda* titulussal illetik Benediktet (és esetleg Benedikt Lysyt is), aki közelebbről Korlát fia Benedek (erdélyi) vajdaként ismert a magyar történelemben. Neki valaha *dux* címe is volt (*Benedictus dux filius Korlath*), de valószínűleg 1209-ben száműzték Magyarországról. Véleményem szerint azonban az, aki Halicsban volt közel fél évig, 1210 késő ősztől 1211 kora tavaszáig kormányzó, nem lehet ő, hanem egy másik Benedek, aki II. András trónra léptével egy időben – 1205-ben – bodrogi ispán lett. Ez a Benedek, aki 1209 őszen újvári, majd 1214-ben pedig ungi ispán volt, feltehetőleg 1210 ősze után, megválva újvári ispánságától, rövid ideig Halics kormányzója lett. Elképzelhető, hogy a magyar király 1214-ben azért nevezte ki Benedeket az akkoriban nem annyira jelentősnek tartott Ung megye élére, hogy megerősítse a határvármegyét a Halicsba irányuló expanziós politikájának alátámasztásául. Kopasz Benedek, aki az 1210-es évek második felében Mstislav Mstislavič elől elmenekült Halicsból Magyarországra, feltehetőleg azonos az imént említett Benedekkel.

Bánk – aki Imre király alatt kezdte pályafutását, II. András idején pedig az ország egyik legmagasabb tisztségét, a nádori méltóságot is viselte – szintén a Halics-Volhíniai Fejedelemség történetének szereplője, aki az 1211 késő nyarának vagy kora őszenek hadieseményei kapcsán a Halics-Volhíniai Évkönyvben *Bankó* (*Банко*) néven fordul elő. Ezzel összecseng az a jelenség, hogy II. András magyar király okleveleinek méltóságsorában a *Bankó* (*Banco*) névalak gyakrabban volt használatban, mint a *Bánk*, bár a *Bánk* vagy inkább a *Bánk bán* név használata nemcsak a magyar köztudatban, hanem a magyar történetírásban is gyökeret vert. A *Bánk* és *Bankó* nevek etimológiailag összetartoznak, és a *Bán* személynévből a *-k*, illetve *-kó* kicsinyítő képzők hozzáadásával keletkeztek. A 14. századi magyar krónikakompozícióban fellelhető történet a Bor nembeli Bánk bánról mint Gerttrúd királyné gyilkosáról nem fordul elő az egykorú forrásokban, és nem érdemel hitelt. Feltehető, hogy az 1213-as királynégyilkosság után néhány évvel, 1217 táján, amikor Bankó a báni méltóságot viselte, szóbeszéd kezdett elterjedni – *Bankó bán* vagy *Bánk bán* néven emlegetve őt – a merényletben való részvételéről. A meggyilkolt királyné gyermeke, IV. Béla uralkodása alatt – a 13. század közepétől – kezdték alkalmazni kizárólagosan a *Bánk bán* nevet a szóban forgó egykori előkelőre mint a merénylet bűnrészesére.

A *Benedek* és a *Bánk* nevek azonosságáról szóló vélekedés nem új keletű, amelynek megszületéséhez az a régi igyekezet is hozzájárulhatott, hogy a magyar neveket keresztnevekből származtassák. A téves azonosítás (*Bank* ~ *Bankó* = *Be-*

nedek < lat. *Benedictus*), amely még a 19. század végén is megfigyelhető a magyar nyelv- és történettudományban is, ahhoz vezetett, hogy a 14. századi magyar krónikakompozícióban említett *Bank banus de genere Bor* első eleme, a *Bank* egyenértékűvé vált a *Benedictus*-sal a történétírók tollán, aminek a „Benedikt aus dem Geschlechte Bor” létrejötte is köszönhető, ennek pedig a „Benedikt Bor” személynév megszületése. Következésképpen a „Benedikt Bor” nevet törölni kell a Halics-Volhíniai Fejedelemség történetéből.

Kulcsszók: személynévek, kronológia, Benedek vajda, Bánk bán, Bankó, Halics, a Halics-Volhíniai Évkönyv, II. András magyar király, Gertrúd királyné.

Hivatkozott irodalom

- ÁAL. = *Árpád-kori és Anjou-kori levelek. XI–XIV. század.* Sajtó alá rendezte MAKKAI LÁSZLÓ – MEZEY LÁSZLÓ. Gondolat Kiadó, Budapest, 1960.
- AB. = ANTONIUS DE BONFINIS, *Rerum Ungaricarum decades.* Ediderunt IOSEPHUS FÖGEL – BÉLA IVÁNYI – LADISLAUS JUHÁSZ. Tomus 2. Decas 2. Teubner, Lipsiae, 1936.
- ALEKSANDROVYČ, VOLODIMIR – VOJTOVYČ, LEONTIJ 2013. *Король Данило Романович. Славетні постаті Середньовіччя 3.* Видавець Олександр Пшонківський, Біла Церква.
- ÁSzt. = FEHÉRTÓI KATALIN, *Árpád-kori személynévtár. 1000–1301.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 2004.
- ÁÚO. = *Árpád-kori új okmánytár / Codex diplomaticus Arpadianus continuatus* 1–12. Közzé teszi WENZEL GUSZTÁV. Eggenberger, Pest (Budapest), 1860–1874.
- BALICS LAJOS 1888. *A római katolikus egyház története Magyarországon* 2/1. Szent István Társulat, Budapest.
- Ball. = BALLAGI MÓR, *A magyar nyelv teljes szótára.* Heckenast Gusztáv, Pest.
- BOGUSLAVSKIJ, VLADIMIR VOL’GOVIČ 2005. *Славянская энциклопедия. Киевская Русь – Московия* 1–2. Олма-Пресс, Москва.
- BOROSY ANDRÁS 2010. *Hadakozók, keresztesek, hadi érdemek a középkori Magyarországon. Válogatott tanulmányok.* Argumentum Kiadó, Budapest.
- CD. = *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis* 1–11. Studio et opera GEORGII FEJÉR. Budae, 1829–1844.
- CDCr. = *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* 3. Collegit et digessit T. SMİČIKLAS. Zagrabiae, 1906.
- CDCr. Suppl. = *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae. Supplementa* 1. Digesserunt HODIMIR SIROTKOVIĆ – JOSIP KOLANOVIĆ. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti i Hrvatski državni arhiv, Zagrabiae, 1998.
- CDES. = *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae* 1–2. Ed. RICHARD MARSINA. SAV.–Obzor, Bratislaviae, 1971–1987.
- CHYZANOWSKI, MAREK 2013. *Leszek Biały, książę krakowski i sandomierski, princeps Poloniae (ok. 1184-23/24 listopada 1227).* Avalon, Kraków.
- CzF. = CZUCZOR GERGELY – FOGARASI JÁNOS, *A magyar nyelv szótára* 1–6. Pest/Budapest, 1862–1874.
- CZINÁR MÓR 1866. *Fejér György magyarországi okmánytárának betűrendes tárgymutatója.* Emich Gusztáv, Pest.

- CsnE. = HAJDÚ MIHÁLY 2010. *Családnevek enciklopédiája. Leggyakoribb mai családneveink*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- CsnSz. = KÁZMÉR MIKLÓS, *Régi magyar családnevek szótára. XIV–XVII. század*. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 1993.
- DĄBROWSKI, DARIUSZ 2002. *Rodowód Romanowiczów książąt halicko-wołyńskich*. Wydawnictwo Historyczne, Poznań–Wrocław.
- DĄBROWSKI, DARIUSZ 2012. *Daniel Romanowicz. Król Rusi. (ok. 1201–1264). Biografia polityczna*. Avalon, Kraków.
- DIU. 2000. = *Давня історія України в трьох томах. Том 3. Слов'яно-Руська доба*. Ред. кол. П. П. ТОЛОЧКО та ін. Інститут археології НАН України, Київ.
- DIMITRIEV, L. A. 1987. Тимофей. In: Д. С. ЛИХАЧЕВ ред., *Словарь книжников и книжности древней Руси. Вып. 1 (XI–первая половина XIV в.)*. Наука, Ленинград. 450–453.
- DIMNIK, MARTIN 2003. *The Dynasty of Chernigov 1146–1246*. Cambridge University Press, Cambridge – New York.
- EFHU. = *Elenchus Fontium Historiae Urbanae* 3/2. Edendum curavit ANDRÁS KUBINYI. Balassi Kiadó, Budapest, 1997.
- ENGEL, JOHANN CHRISTIAN VON 1813. *Geschichte des Ungrischen Reichs* 1. Wien.
- EO. = *Erdélyi okmánytár. Oklevelek, levelek és más írásos emlékek Erdély történetéhez* 1. Közzéteszi JAKÓ ZSIGMOND. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1997.
- ÉRDUJHELYI MENYHÉRT 1893. *Péter és Bánk bán összeesküvése*. Hirschenhauser Benő, Újvidék.
- ÉRSZEGI GÉZA 1995. Róbert érsek oklevelei. *Magyar egyháztörténeti vázlatok* 7: 31–53.
- ÉRSZEGI GÉZA 2003. A leleszi monostor alapítóleveléről (1214). *Szabolcs-Szatmár-Bereg Levéltári Évkönyv* 16: 21–28.
- EtSz. = GOMBOCZ ZOLTÁN – MELICH JÁNOS, *Magyar etymologiai szótár* 1–17. füzet. MTA, Budapest, 1914–1944.
- FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ 1885. *A királyi kancellária az Árpádok korában*. MTA, Budapest.
- FEHÉRTÓI KATALIN 1983. *Árpád-kori kis személynévtár*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- FESSLER, IGNAZ AURELIUS 1815. *Die Geschichten der Ungern und ihrer Landsassen erzählt von J. A. Fessler. Theil 2. Die Ungern unter Herzogen und Königen aus Arpad's Stamme*. Bd. 2. Leipzig.
- FONT, MÁRTA F. 1990. Ungarische Vornehmen in Halitsch in 13. Jh. *Specimina nova dissertationum ex Instituto Historico Universitatis Quinqueecclesiensis* 1: 165–174.
- FONT MÁRTA 1992. II. András orosz politikája és hadjáratai. *Századok* 125: 107–144.
- FONT, MÁRTA F. 1993. Ungarn, Polen und Galizien-Wolhynien im ersten Drittel des 13. Jh. *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae* 38: 27–39.
- FONT MÁRTA 2005. *Árpád-házi királyok és Rurikida fejedelmek*. Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 21. Szegedi Középkorász Műhely, Szeged.
- FÜGEDI ERIK 1986. *Ispánok, bárók, kiskirályok. A középkori magyar arisztokrácia fejlődése*. Magvető Könyvkiadó, Budapest.
- GYARMATHI, SÁMUEL 1816. *Vocabularium, in quo plurima hungaricis vocibus consona variarum linguarum vocabula collegit...* Béts.
- HAJNAL ISTVÁN 1914. IV. Béla kancelláriájáról. *Turul* 32: 1–19.
- HARAJDA, IVAN 1943. Галицька політика угорських королів Бейлы III-го и Андрія II-го. *Зоря* 3: 119–176.

- HARDI, ĐURO 2002. *Наследници Кијева између краљевске круне и татарског јарма: студија о државно-правном положају Галичке и Галичко-Волинске кнежевине до 1264. године*. Филозофски факултет, Катедра за историју, Монографије књ. 41. Нови Сад.
- HO. = *Hazai okmánytár* 1–8. Kiadják NAGY IMRE – PAUR IVÁN – RÁTH KÁROLY – VÉGHÉLY DEZSŐ. Győr–Budapest, 1865–1891.
- HODINKA ANTAL 1916. *Az orosz évkönyvek magyar vonatkozásai*. MTA, Budapest.
- HOLOVKO, OLEKSANDR BORYSOVYČ 2006. *Корона Данила Галицького: Волинь і Галичина в державно-політичному розвитку Центрально-Східної Європи раннього та класичного середньовіччя*. Стилос, Київ.
- HOLOVKO, OLEKSANDR BORYSOVYČ 2010. Східна політика угорського короля Андрія II (перша третина XIII ст.). *Україно-угорські етюди*. Вип. 1. Львів. 120–141.
- HÓMAN BALINT 1935. *Magyar történet* 1. 2., bővített kiadás. Királyi Egyetemi Nyomda, Budapest.
- HRUŠEVSKYI, MYCHAJLO 1905. *Історія України-Руси* 3. Львов.
- HRUŠEVSKYI, MYCHAJLO 2005. Хронологія подій Галицько-Волинської літописи. In: МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ, *Твори у 50 томах*. 7. *Серія Історичні студії та розвідки (1900–1906)*. Світ, Львів. 327–387, 632–637.
- HUBER, ALFONS 1884. Studien über die Geschichte Ungarns im Zeitalter der Arpaden. *Archiv für österreichische Geschichte* 65: 155–230.
- HVÉ. 1990. = *The Old Rus' Kievan and Galician-Volhynian Chronicles: the Ostroz'kyj (Xlebnikov) and Četvertyns'kyj (Pogodin) codices with an introduction by OMELJAN PRITSAK*. Harvard University Press, Cambridge (Mass.).
- HVÉ. 2002. = *Галицько-Волинський літопис. Дослідження. Текст. Коментар*. За ред. М.Ф. КОТЛЯРА. Наукова Думка, Київ.
- HVÉ. 2005. = *Галицько-Волинская летопись. Текст. Комментарий. Исследование*. Под ред. Н. Ф. КОТЛЯРА. Алетея, СПб.
- ICD. = *Index Codicis diplomatici Hungariae ecclesiasticus ac civilis stirpis Arpadianae studio et opera GEORGII FEJÉR*. Buda, 1830.
- ID. = IOANNIS DLUGOSSII, *Annales seu Cronicae incliti Regni Poloniae* 5–6. Varsaviae, 1973.
- JÓKAI MÓR 1969. *A magyar nemzet története regényes rajzokban* 1–2. Sajtó alá rend. TÉGLÁS TIVADAR – VÉGH FERENC. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- JUSUPOVIĆ, ADRIAN 2013. *Elity ziemi halickiej i wołyńskiej w czasach Romanowiczów (ok. 1205–1269)*. Avalon, Kraków.
- KARÁCSONYI JÁNOS 1899. *Az aranybulla keletkezése és első sora*. Értekezések a Történeti Tudományok Köréből 18/7. MTA, Budapest.
- KARÁCSONYI JÁNOS 2004. *A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig*. Reprint kiadás. Nap Kiadó, Budapest.
- KARAMZIN, NIKOLAJ MIHAILOVIČ 1989–1991. *История государства российского в двенадцати томах* 1, 2–3. Книга, Москва.
- Katona József 1983. *Bánk bán*. (Kritikai kiadás.) Sajtó alá rendezte OROSZ LÁSZLÓ. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- KHO. = *Középkori históriák oklevelekben (1002–1410)*. A szöveget válogatta, az előszót és a jegyzeteket írta KRISTÓ GYULA. 2., átdolgozott kiadás. Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 1. Szegedi Középkorász Műhely, Szeged, 2000.

- KISS GERGELY 2014. Meránia és Aquileia között. Berthold kalocsi érsek pályafutásának egyházkormányzati tanulságai. In: MAJOROSSY JUDIT szerk., *Egy történelmi gyilkosság margójára: Merániai Gertrúd emlékezete, 1213–2013*. Ferenczy Múzeum, Szentendre. 85–94.
- KK. = *Képes krónika*. Ford. BOLLÓK JÁNOS. A fordítást gondozta és a jegyzeteket kész. SZOVÁK KORNÉL – VESZPRÉMY LÁSZLÓ. Osiris Kiadó, Budapest, 2004.
- KLATÝ, MAREK 1998. Vojvoda Benedikt v kontexte uhorsko–haličských vzťahov prvej tretiny 13. storočia. *Medea – Studia mediaevalia et antiqua* 2: 76–90.
- KNAUZ NÁNDOR 1869. *II. Endre szabadságlevelei*. Értekezések a Történeti Tudományok Köréből 1/7. MTA, Budapest.
- KOMENDOVÁ, JITKA 2010. *Haličsko-volyňský letopis*. Ze staroruského originálu přeložila JITKA KOMENDOVÁ. Argo, Praha.
- KÖRMENDI TAMÁS 2014: A Gertrúd királyné elleni merénylet körülményei. In: MAJOROSSY JUDIT szerk., *Egy történelmi gyilkosság margójára: Merániai Gertrúd emlékezete, 1213–2013*. Ferenczy Múzeum, Szentendre. 95–124, 273–291.
- KOSTOMAROV, NIKOLAJ IVANOVIC 1989. *Исторические произведения. Автобиография*. Памятники исторической мысли Украины. Издательство при Киевском государственном университете, Киев.
- KOSZTOLNYIK, Z. J. 1996. *Hungary in the Thirteenth Century*. East European Monographs 189. Columbia University Press, Boulder – New York.
- KOTLIAR, MYKOLA FEDOROVYČ 2002. *Данило Галицький. Біографічний нарис*. Альтернативи, Київ.
- KOTLIAR, MYKOLA FEDOROVYČ 2005. *Воєнне мистецтво Давньої Русі*. Інститут історії України НАН України, Київ.
- KOVÁCS ÉVA 2015. *A Tihanyi összeírás mint helynévtörténeti forrás*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- KOVÁCS NÁNDOR 1889. *Betűrendes névmutató Wenzel Gusztáv Árpád-kori új okmánytárához*. MTA, Budapest.
- KRYP’JAKEVYČ, IVAN 1999. *Галицько-Волинське князівство*². Інститут українознавства ім. Крип’якевича НАН України, Львів.
- KRISTÓ GYULA 1986 *Az Árpád-kor háborúi*. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest.
- KRISTÓ GYULA 1988. *A vármegyék kialakulása Magyarországon*. Magvető, Budapest.
- KRISTÓ GYULA 2003. *Háborúk és hadviselés az Árpádok korában*. Szukits Könyvkiadó, Szeged.
- KS. = KÉZAI SIMON, *A magyarok cselekedetei*. In: Anonymus, *A magyarok cselekedetei – Kézai Simon, A magyarok cselekedetei*. Ford. VESZPRÉMY LÁSZLÓ – BOLLÓK JÁNOS. Az utószót és a jegyzeteket írta VESZPRÉMY LÁSZLÓ. Osiris, Budapest, 1999.
- KUPČYNS’KYJ, OLEH 2004. = *Акти та документи Галицько-Волинського князівства XIII – першої половини XIV століть. Дослідження. Тексти*. Наукове товариство імені Шевченка у Львіві, Львів.
- LAMMICH, MARIA 1973. *Fürstenbiographien des 13. Jahrhunderts in den russischen Chroniken*. Inaugural-Dissertation, Universität zu Köln, Köln.
- LÁZÁR GYULA 1890. *Az orosz birodalom történelme* 1. Történeti, nép- és földrajzi könyvtár 29. Temesvár.

- LICHAČEV, DMITRIJ SERGEEVIČ 1997. Галицко-Волынская летопись. Подготовка текста, перевод и комментарии О. П. ЛИХАЧЕВОЙ. In: *Библиотека литературы Древней Руси*. Том 5. XIII век. Наука, СПб. 184–357, 482–515.
- LIGETI LAJOS 1986. *A magyar nyelv török kapcsolatai a honfoglalás előtt és az Árpád-korban*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- LK. = *Levéltárak – kincstárak. Források Magyarország levéltáraiból (1000-1686)*. Közreadja BLAZOVICH LÁSZLÓ – ÉRSZEGI GÉZA – TURBULY ÉVA. Magyar Levéltárosok Egyesülete, Budapest–Szeged, 1998.
- MACHNOVEC', LEONID 1989. *Літопис руський за іпатським списком* переклав ЛЕОНІД МАХНОВЕЦЬ. Дніпро, Київ.
- MAJOROV, ALEKSANDR VJAČESLAVOVIČ 2001. *Галицко-Волынская Русь. Очерки социально-политических отношений в домонгольский период. Князь, бояре и городская община*. Университетская книга, СПб.
- MAJOROV, ALEKSANDR VJAČESLAVOVIČ 2011. *Русь, Византия и Западная Европа. Из истории внешнеполитических и культурных связей конца XII – начала XIII вв.* Studiorum Slavicornum orbis, вып. 1. Дмитрий Булаин, СПб.
- MÁLYUSZ ELEMÉR 1973. *Királyi kancellária és krónikairás a középkori Magyarországon*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- MES. = *Monumenta ecclesiae Strigoniensis*. T. 1. Ordine chron. disposuit, dissertationibus et notis illustravit FERDINANDUS KNAUZ. Strigonii, 1874.
- MARSINA, RICHARD 1989. *Študie k slovenskému diplomatúru* 2. Veda, Bratislava.
- MEYNERT, HERMANN 1845. *Geschichte Österreich's, seiner Völker und Länder; und der Entwicklung seines Staatenvereines, von den ältesten bis auf die neuesten Zeiten*. 4. Band. Pesth.
- MGH. SS. = *Monumenta Germaniae historica. Scriptores* 25. Hanoverae, 1880.
- MYCHAJLOVA, RADA DMYTRIVNA 2007. *Художня культура Галицько-Волинської Русі*. Солово, Київ.
- MTK. = *Magyarország történeti kronológiája a kezdetektől 1970-ig*. 1. kötet. *A kezdetektől 1526-ig*. Szerk. SOLYMOSI LÁSZLÓ. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1983².
- NAGIRNYJ, WITALIJ 2011. *Polityka zagraniczna księstw ziem halickiej i wołyńskiej w latach 1198 (1199)–1264*. Prace Komisji Wschodnioeuropejskiej 12. Polska Akademia Umiejętności, Kraków.
- NEMES GÁBOR 2006. Az Atyusz nemzetség. In: J. ÚJVÁRY ZSUZSANNA szerk., *Tanulmányok évszázadok történelméből*. Pázmány Történelmi Műhely 2. PPKE BTK Történettudományi Intézet, Piliscsaba. 7–29.
- NÓGRÁDY ÁRPÁD 1995. „Magistratus et comitatus tenentibus”. II. András kormányzati rendszerének kérdéséhez. *Századok* 129: 157–194.
- OKISZ. = SZAMOTA ISTVÁN – ZOLNAI GYULA, *Magyar oklevél-szótár. Pótlék a Magyar Nyelvtörténeti Szótárhoz*. Budapest, 1902–1906.
- PAŠUTO, VALENTIN TEREŇJEVIČ 1950. *Очерки по истории Галицко-Волынской Руси*. Изд-во Академии наук СССР, Москва.
- PAŠUTO, VALENTIN TEREŇJEVIČ 1968. *Внешняя политика Древней Руси*. Наука, Москва.
- PAULER GYULA 1899. *A magyar nemzet története az Árpád-házi királyok alatt* 1–2. Athe-neum, Budapest.

- PERFECKY, GEORGE A. 1973. *The Galician–Volynian Chronicle. An Annotated Translation by George A. Perfecky*. W. Fink, München.
- PETRYK, ANDRIJ 2005. Угорська партія в контексті політичного розвитку Галицько-Волинської держави. *Дрогобицький краєзнавчий збірник* 9: 181–193.
- PODSKAL'SKI, GERCHARD 1996. *Христианство и богословская литература в Киевской Руси (988-1237 гг.)*. Издание второе, исправленное и дополненное для русского перевода. Перевод А.В. НАЗАРЕНКО. Бизантинороссика, СПб.
- PÓR ANTAL 1890. Bánk bán Melindája. *Erdélyi Múzeum* 7: 491–507.
- PÓR ANTAL 1893a. Az erdélyi vajdák sorozata a XIV. század végéig. *Erdélyi Múzeum* 10: 1–22.
- PÓR ANTAL 1893b. A Bánk-bán kérdéséhez. *Erdélyi Múzeum* 10: 443–448.
- PPB. = Pápai PÁRIZ, FERENC, *Dictionarium Latino–Hungaricum et Hungarico Latino–Germanicum*. Cibinii, 1767.
- PROCHÁZKOVÁ, NATAŠA 1998. Postavenie Haličského kráľa a Slavónskeho kniežat'a Kolomana z rodu Arpádovcov v uhorskej vnútornej a zahraničnej politike v prvej polovici 13. storočia. *Medea – Studia Mediaevalia et Antiqua* 2: 64–75.
- PRT. = *A pannonthalmi Szent Benedek-rend története* 1–12. Szerk. ERDÉLYI LÁSZLÓ – SÖRÖS PONGRÁCZ. Szent-István-Társulat, Budapest, 1912–1916.
- PSRL. 2¹. = *Ипатьевская летопись*. Полное собрание русских летописей, изданное по высочайшему повелению Археографическою комиссиею 2. СПб, 1845.
- PSRL. 2². = *Ипатьевская летопись*. Полное собрание русских летописей. 2. Языки русской культуры, Москва, 1998.
- PSRL 7. = *Летопись по Воскресенскому списку*. Полное собрание русских летописей 7. Языки русской культуры, Москва, 2001.
- PSRL. 10. = *Летописный сборник, именуемый Патриаршей или Никоновской летописью*. Полное собрание русских летописей 10. Языки русской культуры, Москва, 2000.
- PSRL. 25. = *Московский летописный свод конца XV века*. Полное собрание русских летописей 25. Языки славянской культуры, Москва, 2004.
- PSRL. 40. = *Густынская летопись*. Полное собрание русских летописей 40. Дмитрий Буланин, СПб, 2003.
- RA. = *Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke* 1–2. Szerk. SZENTPÉTERY IMRE – BORSA IVÁN. Budapest, 1923–1987.
- RP. = *Az Árpád-kori nádorok és helyetteseik okleveleinek kritikai jegyzéke*. Szerk. SZÖCS TIBOR. Magyar Országos Levéltár, Budapest, 2012.
- SLIVKA, MICHAL 1989. Die Anfänge des Burgbebaues in der Ostslowakei. In: HORVÁTH LÁSZLÓ szerk., *Várak a 13. században. A magyar várépítés fénykora*. Mátra Múzeum, Gyöngyös. 86–103.
- SLÍZ MARIANN 2011. *Anjou-kori személynévtár 1301–1342*. Históriaantik, Budapest.
- SOLOV'EV, SERGEJ MICHALOVIČ 1988. *Сочинения в восемнадцати книгах. Книга 1. История России с древнейших времен* 1–2. Мысль, Москва.
- SRH. = *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum* 1–2. Edendo operi praefuit EMERICUS SZENTPÉTERY. Az utószót és a bibliográfiát összeállította, valamint a függelékben közölt írásokat az 1. kiad. anyagához illesztette és gondozta SZOVÁK KORNÉL – VESZPRÉMY LÁSZLÓ. 2., bőv. repr. kiad. Nap Kiadó, Budapest, 1999.

- SUSZKO, HENRYK 2003. *Latopis hustyński*. Oprac., przekł. i koment. HENRYK SUSZKO. Slavica Wratislaviensia 124. Wrocław.
- SZABÓ PÁL 2009. Merénylet a merénylet árnyékában? Megjegyzések Csépan nádor halálához (1209) In: KOVÁCS CSONGOR – SZÉKELY IBOLYA – SZÉKELY TÜNDE szerk., *X. RODOsz Konferencia*. Clear Vision Kiadó, Kolozsvár. 380–391.
- SZÉKELY GYÖRGY 2008. Gertrud királyné, Szent Erzsébet anyja (egy politikai gyilkosság és elhúzódo megtorlása). *Turul* 81: 1–9.
- SZÖCS TIBOR 2014. *A nádori intézmény korai története 1000–1342*. MTA Támogatott Kutatócsoportok Irodája, Budapest.
- C. TÓTH NORBERT 2001. A Győr-nemzetség az Árpád-korban. In: NEUMANN TIBOR szerk., *Analecta Mediaevalia 1. Tanulmányok a középkorról*. Argumentum Kiadó – Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Budapest–Piliscsaba. 53–72.
- UB. = *Urkundenbuch des Burgenlandes und der angrenzenden Gebiete der Komitate Wieselburg, Ödenburg und Eisenburg* 1. Bearb. von HANS WAGNER. Verlag Hermann Böhlhaus Nachf., Graz–Köln, 1955.
- UGDS. = *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*. 1. Bearb. von FRANZ ZIMMERMANN – CARL WERNER. Hermanstadt, 1892.
- Ukazatel' = *Указатель къ осьми томамъ Полнаго Собранія Русскихъ лѣтописей, изданныхъ по Высочайшему повелѣнію Археологическою комиссіею* 1. СПб, 1868.
- ULIČNÝ, FERDINAND ST. 2002. Problém pravosti listiny kráľa Ondreja II. z roku 1214 pre kláštor v Lelesi. *Zborník Filozofickej Fakulty Univerzity Komenského* 45: 229–232.
- Veszprém okmt. = *Veszprém város okmánytára. Pótkötet (1000–1526)*. Összeáll. ÉRSZEGI GÉZA – SOLYMOSI LÁSZLÓ. Veszprémi Érseki és Főképtalan Levéltár, Veszprém, 2010.
- VOJTOVYČ, LEONTIJ 2011. *Галицько-волинські етюди*. Видавець Олександр Пшонківський, Біла Церква.
- VOJTOVYČ, LEONTIJ 2013. Угорська політика галицьких князів часів Данила Романовича і Лева Даниловича (1205–1301). *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність* 23: 83–100.
- VOLOŠČUK, MYROSLAV 2006. Угорські військові кампанії у Галичину на початку XIII ст.: основні цілі та характер перебігу. In: *Християнська спадщина Галицько-Волинської держави: Ціннісні орієнтири духовного поступу українського народу (присвячується 70-річчю археологічного відкриття і 850-літтю Галицького кафедрального собору): Матеріали Міжнародної ювілейної наукової конференції*. Івано-Франківськ–Галич. 64–72.
- VOLOŠČUK, MYROSLAV 2007. Обстоятельства казни в 1210 г. Игоревичей Черниговских: актуальные вопросы реконструкции русско-венгерских отношений начала XIII в. *Studia Slavica et Balcanica Petropolitana* 1/2: 105–112.
- VOLOŠČUK, MYROSLAV 2009. Король Ендре II – князі Ігоровичі галицькі (чернігівські): проблеми взаємовідносин (1208–1209 pp.) *Карпати: людина, етнос, цивілізація* 1: 84–91.
- VOLOŠČUK, MYROSLAV 2014. «Русь» в Угорському королівстві (XI – друга половина XIV ст.): суспільно-політична роль, майнові стосунки, міграції. Лілея-НВ, Івано-Франківськ.

- VR. = *Az időrendbe szedett váradi tüzesvaspróba-lajstrom az 1550-iki kiadás hű másával együtt*. A kiadásban közreműködtek KARÁCSONYI JÁNOS – BOROVSKY SAMU. Hornyánszky, Budapest, 1903.
- VMHH. = *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia maximam partem nondum edita ex tabulariis Vaticanis deprompta, collecta ac serie chronologica disposita ab Augustino Theiner* 1. Romae, 1859.
- WERTNER MÓR 1893. Észrevételek Pór Antal „Erdélyi vajdák” cz. cikkére. *Erdélyi Múzeum* 10: 522–526.
- WERTNER, MORIZ 1894. Ungarns Palatine und Bane im Zeit-alter der Arpaden. *Ungarische Revue* 14: 129–177.
- WERTNER MÓR 1897. Meráni Gertrud gyilkosai. *Erdélyi Múzeum* 14: 269–276.
- WERTNER MÓR 1897–1898. Az Árpádokori megyei tisztviselők. Okirati kútfők nyomán 1–3. *Történelmi Tár* 1897: 439–486, 653–679; 1898: 105–133.
- WERTNER, MORIZ 1898. Die Wojwoden Siebenbürgens im Zeitalter der Arpaden. Urkundliche Richtigstellungen und Bestimmungen. *Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde* 28: 41–74.
- WERTNER MÓR 1909. Az Árpádokori bánok. Meghatározások és helyreigazítások – első közlemény. *Századok* 43: 377–415.
- WERTNER MÓR 1919. Névmagyarázatok 1. Férfi- és helységnevek. *Magyar Nyelvőr* 45: 13–18.
- WŁODARSKI, BRONISŁAW 1925. Polityka ruska Leszka Białego. *Archiwum Towarzystwa Naukowego we Lwowie, Wydział II Historyczno-Filologiczny* 3: 239–322.
- WŁODARSKI, BRONISŁAW 1966. *Polska i Ruś 1194-1340*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- ZIMMERMANN, HARALD 2000. *Der Deutsche Orden im Burzenland. Eine diplomatische Untersuchung*. Studia Transylvanica 26. Böhlau, Köln–Weimar–Wien.
- ZSOLDOS ATTILA 2005. *Az Árpádok és asszonyaik. A királynéi intézmény az Árpádok korában*. MTA Történettudományi Intézete, Budapest.
- ZSOLDOS ATTILA 2011a. II. András Aranybullája. *Történelmi Szemle* 53: 1–38.
- ZSOLDOS ATTILA 2011b. *Magyarország világi archontológiája 1000–1301*. MTA Történettudományi Intézete, Budapest.
- ZUBRICKIJ, DENIS 1855. *История древнего галичско-русского княжества*. Часть третья. Львов.

“Benedikt Bor”, Benedict and Bankó in Halych around 1210

In the historiography of the Grand Duchy of Halych and Volhynia, written mainly in Ukrainian and Russian, we often come across a Hungarian person of rank named *Бенедикт Бор* whose name hides two different persons, in the author’s view. The first part of the name may be taken to refer to a certain Benedict, appearing as Governor in the Galician-Volhynian Chronicle, identified in Hungarian historiography with Benedict, Korlát’s son, Voivode of Transylvania, also bearing the title Duke (*dux*), who was exiled from Hungary around 1209. In the author’s view, the Halych governor cannot be identified with the Transylvanian voivode; rather, he must have been a different person of the same name, one who became Count (*comes*) of Bodrog at the time when Andrew II came to the throne. This latter Benedict, who became Count of Újvár in the autumn of 1209 and Count of

Ung in 1214, was probably Governor of Halych between the late autumn of 1210 and early spring of 1211. Benedict the Bald (*Бенедиктъ Лысы*), fleeing from Halych to Hungary in the late 1210s, trying to shun Mstislav Mstislavič, can be assumed to be identical with the Benedict just mentioned. The second part of the name we started with, on the other hand, can be associated with a Hungarian person of rank mentioned under the name *Banko* (*Банко*) in the same Chronicle. This person turned up in Halych in the course of a military event taking place in late summer or early autumn of 1211 and was Count of Bihar at the time. A Hungarian chronicle of the fourteenth century mentions this person as the assassin of Queen Gertrude under the name *Bank banus de genere Bor*; a story that is less than fully authentic. The validity of the name form *Banko* in the Galician-Volhynian Chronicle is supported by the fact that the name of this person of rank occurs more often as *Bankó* (< *Bán* + *-kó*) than as *Bánk* (< *Bán* + *-k*) in Andrew II's charters. The emergence of the name *Бенедикт Бор* must be due to the erroneous assumption that the Hungarian name *Bánk* is identical with *Benedek* (*Bánk* ~ *Bankó* = *Benedek* < Latin *Benedictus*).

Keywords: personal names, chronology, Voivode Benedict, Viceroy Bánk, Bankó, Halych, The Galician-Volhynian Chronicle, Andrew II. of Hungary, Queen Gertrude.

SENGA TORU
Budakeszi